

7. Карасик В.И. Языковая кристаллизация смысла / В.И. Карасик. – Волгоград: Парадигма, 2010. – 422 с.
8. Левченко О.П. Лінгвокультурологія та її термінна система / О.П. Левченко // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.». – Львів, 2003. – № 490. – С. 105-113.
9. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие / В.А. Маслова. – М.: Флинта; Наука, 2007. – 294 с.
10. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособ. / В.А. Маслова. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
11. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2004. – 3-е изд., испр., доп. – 991 с.
12. Стуліна М.В. Лінгвокультурні типи німецького постмодерністського дискурсу / М.В. Стуліна // Вісник ХНУ, 2010. – № 897 – С. 149-154.
13. Тамерьян Т.Ю. Лингвокультурные типы «пожилой человек» и «ацарга адаймаг» в русском и осетинском языковых сознаниях: монография / Т.Ю. Тамерьян, Т.С. Валиева. – Владикавказ, 2011. – С. 219.
14. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
15. Шалина И.В. Уральское городское просторечие: лингвокультурные типы / И.В. Шалина // Известия уральского государственного университета. – Гуманитарные науки. Филология. – 2009. – № 4(66).
16. Ярмахова Е.А. Лингвокультурный типаж «английский чужак»: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка» / Е.А. Ярмахова. – Волгоград, 2005. – 22 с.

Анотація. У статті проаналізовано базові поняття дослідження «лінгвокультурологія», «культурний концепт», «лінгвокультурний типаж», «мовна особистість» у їх взаємопов'язаності та взаємозумовленості; охарактеризовано поняття «лінгвокультурний типаж» із позицій лінгвокультурології та лінгвоперсонології; визначено принципи системного моделювання типажів; розроблено модель опису лінгвокультурних типажів.

Ключові слова: «лінгвокультурологія», «культурний концепт», «лінгвокультурний типаж», «мовна особистість».

Summary. The article presents the analysis of such concepts as «linguistic culturology», «cultural concept», «linguistic-cultural type», «linguistic subject» in their interconnection and interdependence; the concept «linguistic-cultural type» is regarded from the angle of linguistic culturology and linguistic personology. The author specifies principles of systemic modeling of linguistic-cultural types and devises the model of their description.

Key words: linguistic culturology, cultural concept, linguistic-cultural type, linguistic subject.

УДК 811.161.2.-83

Третяк Н.В.

МОВНА ГРА У СФЕРІ ЖАРГОНОВЖИВАННЯ

Потік інформації в сучасному суспільстві надто великий. Виникає необхідність в об'єктивній та оперативній інформації. Цього можна досягти тільки шляхом стандартизації мови. Однак, для виділення найбільш значимої інформації авторам доводиться залучати експресивні засоби, оскільки саме експресивність робить газетну мову несхожою з іншими видами літературної мови. Поєднання експресії і стандарту є основною ознакою газетної мови, що забезпечує надійне донесення до читача змістово-інформаційну сутність з її буденністю, діловитістю, однозначністю, інтелектуальною точністю одночасно з її винятковістю, емоційністю і навіть сенсаційністю. З цією метою часто застосовується мовна гра, яка включає такий компонент, як естетизм (задоволення від неочікуваного, незвичного), за допомогою чого подана в тексті інформація «оживає», набуває нового (часто іронічно-саркастичного) значення [1, 104].

Мовна гра традиційно розглядається в лінгвістичному, культурологічному, комунікативному та семіотичному аспектах. Багатоплановість підходів до вивчення цього явища обумовлена осо-

близьким впливом комунікативних технологій з їх багатим арсеналом вербально-зображальних засобів на споживача інформації. ЗМІ утворюють сьогодні глобальне комунікативне середовище, що функціонує й розвивається за своїми законами, має специфічні механізми впливу на суспільну думку, соціальні інститути й культуру. Саме в газетному дискурсі мовна гра використовується як один із засобів масового комунікативного впливу.

Терміном мовна гра позначаються «ті явища, коли мовець «грає» з формою мовлення, коли вільне ставлення до форми мовлення співвідноситься з естетичним завданням.... Це може бути і невинний жарт, і вдала іронія, і каламбур, і різні види тропів (порівняння, метафора, перифраза тощо)» [2, 172].

В.З.Санников називає мовною грою «всьяке умисно незвичне використання мови (наприклад, для створення художнього ефекту)» [3, 3], і розглядає її як одну з форм лінгвістичного експерименту, дослідження якої започаткували О.М.Пешковський і Л.В.Щерба. Отож, у лінгвістиці зміст мовної гри зазвичай співвідноситься не з прагматикою мовних одиниць, а з їх структурною і стилістичною функцією. Сучасні дослідження мовної гри спрямовані головним чином на вияв її структурних і стилістичних особливостей у різних функціональних контекстах, в тому числі і в ЗМІ.

Широке використання мовної гри в текстах мас-медіа стало яскравою прикметою сучасного інформаційного простору, де мовна гра виявляє увесь спектр своїх стилістичних можливостей. За допомогою мовної гри інформація, подана в газетних текстах, набуває неочікуваного звучання, а іноді й іронічно-саркастичного змісту.

Мовна гра перебуває в основі жаргонотворення. Спостерігаючи за маніпулюваннями словом, насамперед його звуковою формою в царині сучасного жаргоноживання, «відзначаємо, що ігровий момент маніфестується на матеріалі української мови, навіть у дискурсі російськомовної особистості.... Лексичні глибини української мови, її семантичні та звукові константи спливають у полі свідомості етнічного українця, який використовує сленг» [4, 324].

Виділяють такі способи включення мовної гри в макроструктуру газетного тексту: фонетично-графічний, лексико-семантичний і морфологічний.

Фонетично-графічний спосіб мовної гри полягає: а) у заміні (пропуску, перестановці, додаванні) букв, від чого слово не тільки змінює своє значення, але й набуває експресивного забарвлення, наприклад, *приватизація – прихватизація: Так, дедалі більше проявляються негативні наслідки здійснюваної політики прихватизації промислових підприємств* (ГУ, 10.04.03, с. 6); *У листі просять Прем'єра вжити заходів, аби перешкодити кримінальній «прихватизації» майна і корпоративних прав держави* (УМ, 7.07.05, с. 8); *Невгрипущий президент. Ані очікувана у Монголії небувала посуха, ані люта суміш грипу й пневмонії, яка вибухнула у Гонконгу, не спинили візиту туди президента Леоніда Кучми* (УС, 10-16.04.03, с. 6); асоціація до слова *невмирущий*;

б) у застосуванні абрєвіатури, ініціальних букв, прізвища або його частини як кореневої морфеми для новотвору: *ПроСРНАли* (заголовок) *До речі, про Срну, який взяв і обі..., даруйте, обламався, спочатку не забивши, а потім створивши пенальті. Навіщо цей емоційний хорват на прізвисько «За дурною головою і ногам нема спокою» взявся виконувати 11-метровий вирок, коли поруч бразильців було до біса?* (АГ, 16.03.05, с. 18); Срна – прізвище футболіста-легіонера;

А за рік до того нинішній «ПРОТЕвник» (Джагіров – ведучий телепередачі «Проте») зазначив, що «Ющенко зараз немовби включили до загальної гри», і вів далі: «Пахани втікають – тільки не з зони, а від зони» (УМ, 19.03.04, с. 3);

Обурення головного КПУшника (Петра Симоненка) не мало меж (УС, 24-30.03.04, с. 9);

ЄЕПнути по-львівськи. Попри те, що емоцій було більше, ніж здорового глузду, львівська антиЄЕПівщина вкотре засвідчила (особливо для Росії): будь-які кроки Кучми уважно відслідковуються в Галичині (АГ, 2.10.03, с. 3); ЄЕП – єдина економічна політика;

Хто розПЛЮЩить кризу (БЦ, 17-23 05.07, с. 5); від прізвища політика – І.Плющ.

Лексико-семантичний спосіб мовної включає:

1) **переосмислення** значення відомого слова чи словосполучення: *дон* (сленгова номінація представника Партії Регіонів) і назви роману М.Шолохова: *Які звершення Віктора Федоровича зміг розгледіти електорат, що їх – яскравих виграшних подій, пов'язаних із головним «доном», – не добавили навіть офіційні мас-медіа? Навіть поверховий аналіз якісного складу електорату Віктора Януковича засвідчує, що це переважно конформісти, люди політично пасивні й далекі від практичної політики, тому розгледіти в «тихому доні» Президента вони змогли б лише тоді, коли «темникові» пропагандисти з УТ-1, «1+1» та «Інтера» тривалий час подавали б Віктора Федоровича як гідного президентської посади кандидата* (УМ, 7.05.04, с.4);

2) **перефразування**: за основу береться відоме гасло, фраза, прислів'я, приказка і трансформується відповідно до ситуації: *Хай живе «стукач». Дехто, «здавши» у такий спосіб сусіда, отримав від енергетиків та газопостачальників кругленьку суму* (АГ, 10.03.04,

с. 6); **«Мерс» на бочку.** «Мерседес», швидше за все, «пасли» і, вибравши зручний час та місце, «організували» прокол шини. А далі – справа техніки... (АГ, 22.10.03, с. 32);

Гримить! Благодатна «Пора» наступає... (УМ, 25.03.05, с. 5); гра на прямому значенні слова *пора* і назви політичної партії;

Ректора – на мило (АГ, 8.11.04, с. 6): Пор. «Суддю – на мило»;

3) **гра зі сполучуваністю:** порушення сполучуваності слів, що є лексичною помилкою, однак у контексті набуває особливого іронічного відтінку. Опорний елемент гри зі сполучуваністю слів – слова, які позначають явища і поняття інших соціальних сфер, а потрапляючи в «чужий» для них контекст, надають висловленню експресивного значення, загострюють увагу отримувача інформації на актуальних проблемах сьогодення: *Конституцію «закачали» у мобільні телефони* (ВЗ, 29.05.03, с. 3) : Пор. Закачати мелодію у мобільний телефон;

А тіточки вас радо зустрічають на вокзалі і пропонують кімнату з видом на море за 100 зелененьких (не дерев'яних!) за день (АГ, 14.06.04, с. 19);

4) **одночасна актуалізація первинного значення слова і жаргонного:** *Звернення Ситникова до обласної прокуратури позитивних результатів не дали. На том ситниковської справи сів жирний глухар...* (Моя газета+, 29.08.02, с. 3): *глухар* – великий птах із родини тетеревових; глухий тетерев, міл. жарг. Нерозкритий злочин;

5) **мовна гра, заснована на використанні перших двох літер вище уживаних власних імен:** *Черномірдин назвав некоректними висловлювання американського посла Хербста, що формування Єдиного економічного простору не слугуватиме інтересам України. Така от «любов» у послів: відмахуватися одне від одного як від надокучливих мух. Цікаво, якою газетою відмахувався товариш Че від містера Хе* (АГ, 2.10.03, с. 3);

6) **лексичне розширення жаргонного фразеологізму:** *Як правило, чоловіки, які опинилися у неоднозначній ситуації, в міліцію не заявляють. Це й дозволяє шахраям вдало «рубати капусту» на «амурному» фронті* (ПіК, 12.05.04, с. 32).

Як різновид мовної гри розглядають іронію, яка належить до ефективних прийомів прихованої оцінки, поглядів, установок. «При цьому задіяний відомий психологічний механізм емоційного посилення раціонального змісту, коли наголошуються певні фрагменти інформації, важливі для автора повідомлення. Тим самим мовна гра виступає як дієвий засіб формування суспільної думки щодо важливих проблем політики і суспільного життя» [5, 141-142.]. Наприклад: *Пан Лукашук, заткнув за пояс экс-першого віце-прем'єр-міністра України А.Голубченка. Між іншим, блок «За єдину Україну», у команді якого грав «голубчик», порушив конвенцію: за попередньою домовленістю, «заєдисти» поступалися 188-им хмельницьким виборчим округом есдекам. Власне, тут два центри: а) бізнесова озимина, що зійшла під опікою Михайла Костянтинівича, і б) конкуренти озимих, що мріють їх викосити. У пошуках кандидатур «аки» можуть попрацювати союзниками пана Віннікова, «беки» кинуться шукати альтернативу* («Моя газета+», 29.08.03, с. 4).

Метафоризація літературного слова в структурі публіцистичного тексту, яке в ньому набуває жаргонного забарвлення і має шлейф смислових асоціацій (у свій час Віктор Ющенко назвав Леоніда Кучму батьком), постає ще одним прийомом мовної гри: *Якщо Леонід Кучма неправильно дешифрує послання Литвина, то в результаті ще один «син» Президента стане опозиціонером. І ще на одну помилку гаранта буде більше. І все тому, що Леонід Данилович ніяк не може зрозуміти, що «сини» з часом дійсно ростуть-ростуть і виростають, стають індивідуумами зі власною точкою зору і волею, аби їхню думку поважали* (ПіК, 5-11.09.03, с. 6). Завдяки метафоризації слово *син* набуває ознак політичного сленгу.

Морфологічний спосіб. В українському жаргонізованому мовленні наявні моделі зі зменшено-пестливими суфіксами. У спонтанній розмовній комунікації до жаргонної основи одиниць різних тематичних сфер додаються демінутивні суфікси, що вносять у різнотипні тематичні сфери жаргонного спілкування ореол м'якого національного гумору або іронії: наркоманія – *косячок, мачок, коліщатко*; алкогольні напої – *винчик, пивасик*; транспортні засоби – *бенцик* (німецький автомобіль «Мерседес-Бенц»); грошові одиниці – *тарасик* (100 гривень), *мазепик* (10 гривень): *Якщо ти з тих, хто полюбляє лікуватися таблетками, то закинись аспірином і запий його кавою – тоді ліки подіють швидше. Але є такі люди, які панічно бояться з'їсти зайве коліщатко* (Моя газета+, 29.08.02, с. 3); *Аусвайс для Бенцика* (АГ, 16.02.05, с. 15); *ЖЕК потяг у суд громадянина Х., наміряючись покарати його «Тарасиками», помноженими на «мазепики»* (Моя газета+, 29.08.02, с. 3).

«Гіпертрофія демінутивності в українській мові взагалі і в жаргонізованих стилях спілкування зокрема зумовлює той факт, що з лексичного складу національної мови беруться демінутиви і збагачуються жаргонними соціосемами. Порівняно недавно в жаргонізованому публіцистичному дискурсі закріпилося слово *хатинка*, зменшувально-пестливий суфікс якого став джерелом іронічної конотації – «дорогий престижний будинок»:...*колоритна... постать до-*

нецького підприємця Кубова, який щовечора зазирає в чарку, гамуючи страх зробитися мішенню для кілера, а по «хатинці» якого треба ходити лишень з мобількою, бо щоразу наражаєшся на ризик заблукати (Кр, 2001, № 21, с. 5); У Криму не забули про скандал річної давності з показом по телебаченню тоді ще спорудженого палацу з коментарями фахівців – скільки ця «хатинка» може коштувати (ПіК, 2002, № 9) [4, с. 326].

Широко використовуються прийоми мовної гри в газетних заголовках, де можливе пародійне перенесення відомих слів і висловів у нову стилістичну площину – як правило жаргонну: *Репортаж із «дурдому»* (так називають відділення ДАІ, яке реєструє автомобілі) (АГ, 13.04.05, с. 5); *Гривню укріпити – долар – «опустити»* (КВ, 21-27.12.07, с. 2); *Шапкозакидацький облом*. (Українська команда з гандболу програла з великим рахунком в Норвегії) (УМ, 19.06.07, с. 14); *Менти в кабінеті грали в гестапо* (проводили дізнання, застосовуючи тортури) (АГ, 22.10.03, с. 29); *Пішаки у мери не проходять* (Моя газета+, 29.08.02, с. 1); *Екстрім-таксі – «під мухою»* (АГ, 28.01.04, с. 6).

Одним із прийомів мовної гри є структурні модифікації: **лексична субституція** – заміна компонента (значення при цьому залишається незмінним, але набуває додаткової експресивності): *Серпом по рейтингу* (АГ, 22.10.03, с. 3);

усічення: *Знову вибори, і знову – локшину на вуха* (Моя газета+, 16.05.07, с. 2): пор.: вішати локшину на вуха.

Атрибутом мовної гри адресата-адресанта є **цітація або квазіцітація та алюзійне цитування**, коли відомі висловлення набувають іронічного звучання. Завдяки алюзійному цитуванню відбувається актуалізація попереднього асоціативного та аперцепційного досвіду адресата, адресант створює натяк на щось широко відоме (цитування, схожа ситуація, асоціація...). «Гра» з цитатами – улюблений виражальний засіб сучасної публіцистики, коли зниження відіграє ключову роль. Т.Г.Винокур називає це явище «комунікативним співавторством» [6, 28], у якому провідна роль належить мовній грі – розгадуванню, згадуванню: *Доки банкір вийде, хтось «лимони» вийсть?* (ПіК, 2004, №24, с. 32) про мільйони активу банку «Наш банк» та штучне банкрутство банку «Слов'янський». Пор.: доки сонце зійде, роса очі вийсть.

Активне включення мовної гри в газетні дискурси свідчить про її значні прагматичні можливості, використання яких дозволяє конкретним мас-медіа зберігати і посилювати свою конкурентоспроможність. Подача інформації за допомогою мовної гри сприяє оптимізації інформаційного впливу на того, хто її отримує. В ієрархії функцій мовної гри в дискусійному просторі ЗМІ головна роль належить функції впливу, якій підпорядкована естетична функція, і як похідна від цих функцій, що включає оцінний характер інформації та стилістичну манеру її подачі, виникає світоглядна функція.

Таким чином, у функціональному плані ігрова форма подачі інформації спрямована на оптимізацію комунікативного впливу на реципієнта. Мовна гра психологічно полегшує сприйняття інформаційного матеріалу й одночасно привертає довіру читача до точки зору співрозмовника-медіатора. Тим часом застосування ігрових прийомів з використанням жаргонної лексики розширює можливості перетворення інформації в діапазоні «об'єктивність – маніпулятивність», чим і обумовлене активне використання мовної гри в дискурсі сучасних ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Негрышев А. А. Информирование или воздействие (о некоторых композиционных особенностях новостного газетного текста) / А. А. Негрышев // Язык. Человек. Общество / [международный сб. науч. трудов (к 60-летию профессора В. Т. Малыгина) / отв. ред. Н. В. Юдина]. – СПб. : Владимир, 2005. – С. 101-109.
2. Земская Е. А. Языковая игра / Е. А. Земская, М. В. Китайгородская, И. Н. Розанова // Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест / [Отв. ред. Е. А. Земская.]. – М. : Наука, 1983. – С. 172-214.
3. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников – [2-е изд., испр. и доп]. – М. : «Языки славянской культуры», 2002. – 552 с.
4. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.
5. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – Москва – Волгоград : Перемена, 2000. – 367 с.
6. Винокур Т. Г. Информативная и фатическая речь как обнаружение разных коммуникативных намерений говорящего и слушающего / Т. Г. Винокур // Русский язык в его функционировании: Коммуникативно-прагматический аспект. – М., 1993. – С. 5-29.

Публіцистичні джерела

1. Аргумент газета, Львів [АГ]
2. Без цензури, газета [БЦ]

3. Голос України, газета [ГУ]
4. Київські відомості, газета [КВ]
5. Книжник-review, газета [Kr]
6. Моя газета+ (Хмельницький), газета
7. Політика і культура, журнал [ПіК]
8. Україна молода, газета [УМ]
9. Українське слово, газета [УС]

***Анотація.** У статті розкрито роль мовної гри у сфері жаргоновживання як одного із засобів комунікативного впливу на читача для подачі інформації в газетному дискурсі, де мовна гра виявляє увесь спектр своїх стилістичних можливостей; описано способи включення мовної гри в макроструктуру газетного тексту.*

***Ключові слова:** мовна гра, жаргоновживання, газетний дискурс, експресивні засоби, комунікативний вплив, структурна модифікація.*

***Summary.** The article reveals the role of a linguistic game in the sphere of jargon usage as one of the means of communicative influence on a reader to present the information in newspaper discourse. Linguistic games there show all the spectrum of their stylistic potentialities. The author describes the ways of inclusion of a linguistic game into the macro-structure of newspaper text.*

***Key words:** linguistic game, jargon usage, discourse, expressive means, communicative influence, structural modification.*

УДК 811.111-13

Фрасинюк Н.І.

КОНЦЕПТ ЧИ ЗНАЧЕННЯ?

Мова як явище національної культури наприкінці двадцятого століття стає постійним предметом дослідження багатьох сучасних лінгвістів (В.В.Колесов, П.Вежбицька, Ю.С. Степанов, В.А. Маслова, Р.А. Будагов, І. Голубовська та інші). Мова розглядається як невід’ємна частина пізнання і пов’язується з глибинним філософським розумінням дійсності і передає той факт, що кожна мова виступає скарбницею національної культури. Мова виступає як одна з основних передумов формування й існування нації, адже вона передає особливості національного духу та характеру: « кожен раз, коли ми маємо справу з внутрішнім світом людини, мова виявляється чи не найбільш надійним провідником у цей світ, тому що закріплює досвід інтроспекцій десятків поколінь на протязі багатьох тисячоліть » [1, 43]. Мова досліджується як невід’ємна частина людини, оскільки не можливо уявити собі людину без мови.

Дослідження людського фактору в мові набуває нового ракурсу у зв’язку з вивченням картини світу та мовної картини світу. Мова бере участь у двох процесах, пов’язаних з картиною світу. По-перше, у її надрах формується мовна картина світу, один із найбільш глибинних шарів картини світу людини. По-друге саме мова виражає та експлікує інші картини світу людини, які через спеціальну лексику входять у мову, вносячи в неї риси людини та її культурні цінності.

Вивчаючи картини світу лінгвістична думка зіткнулася з необхідністю створення нового терміну для адекватного позначення змістовної сторони мовного знака, який зняв би функціональну обмеженість традиційних значень і смислу і в якому б органічно злилися логіко-психологічні і мовознавчі категорії. Велике значення почало відводиться природі концепту.

Концепт – термін, який служить поясненню одиниць ментальних чи психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини [5, 90]. Існує сім основних аспектів вивчення концепту : логіко-філософський (Дж. Кемені, Ч. Пірс, Г.Фреге), власне філософський (Ж.Дельоз, Ф.Гваттарі), лінгвістичний (В.Гак, В.Звегінцев, О.Тараненко), лінгвокультурологічний (А.Вежбицька, В.Красних, В.Маслова, В.Іващенко), когнітивний (О.Кубрякова, З. Попова, І.Стернін, В.Дем’янков), психолінгвістичний (О.Залевська, О.Селіванова, Л.Лисиченко, В.Старко) та літературно-культурологічний (Л. Грузберг, Л. Іванова, О.Кагановська).

В англійській філософській традиції термін «concept» (від латинського слова conceptus – думка, поняття) відповідає термінові «поняття».